

de hadisler sahih, zayıf ayırımı yapılmaksızın bir araya getirildiği için gerekli araştırmalar yapılmadan bu hadislerle ihticâc edilemez. Müsnedlerin ihticâca en elverişli olanı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'idir. Zira İbn Hanbel, kendi ölçülerine göre makbul rivayetleri toplamayı ve yalnızlıkla tanınmayan râvilerden hadis nakletmeyi esas almıştır. Bu sebeple Şah Veliyullah, *el-Müsned*'i *Şahîhayn* ve Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*'ından hemen sonra sıraladığı eserler arasında saymış, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin sünenlerinin yer aldığı bu ikinci tabakada ona da yer vermiştir. Diğer müsnedler üçüncü tabakadaki eserler içinde sıralanmıştır. Müsnedler üzerinde daha sonraki dönemlerde zevâid ve etrâf türü çalışmalar yapılmıştır. Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî *İthâfû'l-hıyere bi-zevâ'idî'l-mesânidi'l-aşere* adlı eserinde Tayâlisî, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, Müsedded b. Müserhed, Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, İshak b. Râhûye, İbn Ebû Ömer, Ahmed b. Menî, Abd b. Humeyd, Hâris b. Ebû Üsâme ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin müsnedlerinde olup *Kütüb-i Sitte*'de bulunmayan hadisleri bir araya getirmiştir (*DİA*, X, 259). Heysemî, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer aldığı halde *Kütüb-i Sitte*'de mevcut olmayan hadisleri *Ğâyetü'l-maḫşad fi zevâ'idî Aḫmed, Bezzâr'in el-Müsned*'inde bulunup da *Kütüb-i Sitte*'de yer almayan hadisleri de *Keşfü'l-estâr 'an zevâ'idî'l-Bezzâr* adıyla bir araya getirmiştir (*DİA*, XVII, 292).

Müsnedlerdeki hadisleri kolayca bulmak maksadıyla kaleme alınan etrâf kitapları arasında İbn Hacer el-Askalânî'nin *İthâfû'l-mehera bi-etrâfîl-aşere*'si önemli sayılmaktadır. Eserde İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'leri, Dârimî'nin *es-Sünen*'i, İbn Huzeyme ile İbn Hibbân'ın *eş-Şahîh*'leri, İbnü'l-Cârûd'un *el-Müntekâ*'sı, Hâkim'in *el-Müstedrek*'i, Ebû Avâne el-İsferâyînî'nin *el-Mustaḫrec*'i, Tahâvî'nin *Şerhu Me'âni'l-âşâr*'ı ve Dârekutnî'nin *es-Sünen*'i yer almaktadır. İbn Hacer'in *İtrâfî'l-müsnedi'l-mu'telî bi-Etrâfî'l-Müsnedi'l-Hanbelî* adlı bir eseri de burada anılmalıdır (*DİA*, XIX, 520).

Günümüzde de müsned derlemeleri yapılmaktadır. İbrâhim Muhammed Cemel'in *Câmi'u mesânidi'n-nisâ' ve zikrihinne ve aḫvâlihinne* (I-II, Kahire 1992), Salâh b. Âyız Şellâhî'nin *Müsnedü 'Abdirrahmân b. 'Avf* (Beyrut 1994), Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve dört arkadaşının *el-Müsnedü'l-câmi' li-eḫdâsi'l-Kütübî's-Sitte*

ve mü'ellefâti aşâbihe'l-uḫrâ ve Muvaṭṭa'î Mâlik ve Mesânidi'l-Humeydî ve Aḫmed b. Hanbel ve 'Abd b. Humeyd ve Süneni'd-Dârimî ve Şahîhi İbn Huzeyme (I-XX, Beyrut-Küveyt 1413/1993), Ebû Abdurrahman Mukbil b. Hâdî el-Vâdî'nin *eş-Şahîhu'l-müsned mimâm leyse fi's-Şahîhayn* (I-II, San'a 1411/1991) adlı eserleri bu çalışmalardandır.

Bunların dışında yayımlanmış bulunan müsnedler arasında Abdullah b. Mübarek'in *Müsnedü'l-İmâm 'Abdillâh b. el-Mübarek* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî, Riyad 1987; nşr. Mustafa Osman Muhammed, Beyrut 1991), Ali b. Ca'd'in *Müsnedü İbni'l-Ca'd* (nşr. Abdülmeḫdî b. Abdülkâdir b. Abdülhâdî, I-II, Küveyt 1405/1985; nşr. Âmir Ahmed Haydar, Beyrut 1410/1990), Ahmed b. Ali el-Mervezî'nin *Müsnedü Ebî Bekr eş-Şiddîk (DİA, XXIX, 234)*, Halife b. Hayyât'ın *Müsnedü Halife b. Hayyât* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Beyrut 1405/1985), Abd b. Humeyd'in *el-Müsnedü'l-kebir*'inden meydana getirilen *el-Müntehab min Müsnedi 'Abd b. Humeyd* (nşr. Mahmûd Muhammed Halîl Saîdî – Subhî es-Sâmerrâî, Kahire 1988), İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin *Müsnedü 'Â'îşe radıyallâhu 'anhâ* (nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin, Küveyt 1985), *Bezzâr'in Müsnedü'l-Bezzâr* (nşr. Maḫfûzurrahman Zeynullah, I-IX, Beyrut-Medine 1409-1418/1988-1997), Ebû Avâne el-İsferâyînî'nin *Müsnedü Ebî 'Avâne* (nşr. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkı, I-V, Beyrut 1419/1998), *Heysem b. Küleyb eş-Şâsî'nin el-Müsned* (nşr. Maḫfûzurrahman Zeynullah, I-III, Medine 1990), Süyûtî'nin *Mesânidü ümmehâti'l-mü'minin* (nşr. Muhammed Gavs en-Nedvî, Bombay 1983), Ebû Ümeyye Muhammed b. İbrâhim et-Tarsûsî'nin *Müsnedü 'Abdillâh b. 'Ömer* (nşr. Ahmed Râtib Armûş, Beyrut 1973, 1987) isimli eserlerini saymak mümkündür. Müsned kaleme alan diğer âlimler arasında İbn Ebû Âsım, Ebû İshak İbrâhim b. Harb el-Askerî (*Müsnedü Ebî Hüreyre*), Ebû İshak İbrâhim b. Ma'kûl en-Neseî, Anberî, Muhammed b. Nasr el-Mervezî, Mutayyen, Ebû İshak İbrâhim b. Yûsuf el-Hisencânî, Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî de (nşr. Ebû Abdurrahmân Salâh Uveyza, I-II, Beyrut 1417/1997) bulunmaktadır (müsnedlerin geniş bir listesi için bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1678-1685; Kettânî, s. 93-108).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ali ez-Za'ferânî, *Müsnedü Bilâl* (nşr. Ebû Abdurrahman b. Akil, *Mecmû'atü'l-buḫûşî'l-İslâmiyye*, XIV içinde), Riyad 1405-1406, s. 227-243; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-ḫa-*

dîş (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Medine-Beyrut 1397/1977, s. 17-18; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdül-lâtîf), Beyrut 1399/1979, II, 153-156; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1678-1685; Şah Veliyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhî'l-bâliga* (nşr. M. Şerîf Sükker), Beyrut 1410/1990, I, 384-390; Emîr es-San'ânî, *Tauzîhu'l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Medine, ts. (el-Mektebetü's-selefiyye), I, 226-231, 255; Siddîk Hasan Han, *el-Ḥıttâ fi zikri şâhî's-sitte*, Beyrut 1405/1985, s. 67-68; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gude), Beyrut 1416/1995, I, 373-375, 399; *Tecrid Tercesesi*, Mukaddime, I, 39, 49-50, 73, 129-132; I. Goldziher, *Muslim Studies* (trc. C. R. Barber – S. M. Stern), London 1971, II, 212-213; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 92-108; Ali Osman Koçkuzu, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul 1983, s. 275-284; M. Ebû Zehv, *el-Ḥadîş ve'l-muḫaddisûn*, Beyrut 1404/1984, s. 364-366; Ebû Muhammed Abdülmeḫdî b. Abdülhâdî, *Ṭuruḫa taḫrici ḫadîsi Resûlillâh*, Kahire 1987, s. 137-147; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara 1988, s. 233-242; Fuat Sezgin, "Hadis Musannefâtının Mebde'i ve Ma'mer b. Râşid'in Câmî'i", *TM*, XII (1955), s. 115-134; Dahîl b. Sâlih el-Lüḫaydân, "el-Mesânîd, neş'etühâ ve envâ'u-hâ ve tarikatü tertibihâ", *Mecelletü Câmî'ati'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, sy. 26, Riyad 1420/1999, s. 91-143; G. H. A. Juynbol, "Musnad", *El²* (İng.), VII, 705-707.

İBRAHİM HATİBOĞLU

el-MÜSNED

(المسند)

Ebû Hanîfe'ye
(ö. 150/767)

nisbet edilen hadis kitaplarının
ortak adı.

Rivayet zincirinde tanınmış bir âlimin yer aldığı hadisleri bir kitapta toplama geleneğine uyularak İmam Ebû Hanîfe'nin rivayet ettiği hadisler de talebeleri tarafından derlenmiş ve *Müsnedü Ebî Hanîfe* adıyla ona nisbet edilmiştir. Bu eserlerde yer alan hadisler, Ebû Hanîfe'nin fıkıh derslerinde ve hüküm çıkarırken dayandığı hadislerle onun sahâbe ve tâbiînden yaptığı rivayetlerdir. Bizzat yazdığı veya talebelerinden birinin onun adına istinsah ettiği *el-Müsned* adlı herhangi bir eserin bulunmadığı kanaati yaygınsa da bir kısmı matbu olmak üzere yirmiye yakın Ebû Hanîfe *Müsned*'i mevcut olup bunlar çok defa, rivayetlerin toplanmasında veya tasnifinde etkin rol oynayan şahısların adlarıyla anılır. Bu eserlerin ortaya çıkmasında, mezhep taassubu yüzünden onun hadis bilmediği, bilse de rivayette bulunmadığı veya hadis rivayetinde karşı olduğu şekildedeki iddialar etkili olmuş, ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Mâlik b. Enes'in hadise dair eserlerinin bulunması, Ebû Hanîfe ve Şâ-

el-MÜSNED

fî'nin talebelerini ve mezhep mensuplarını imamlarının rivayetlerini cemetmeye sevketmiştir. Ebû Hanîfe'nin meşhur üç talebesi Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Hasan b. Ziyâd ve diğer talebesi Abdullah b. Mübârek'in kitapları, Vekî' b. Cerrâh'ın *el-Müsned*'i, Abdürrezâk es-San'ânî ve Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'leri, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Müstedrek*'i, İbn Hibbân ve Beyhâkî'nin eserleriyle diğer erken dönem hadis kitaplarının isnadında Ebû Hanîfe'nin yer aldığı rivayetlerin bir araya getirilmesi durumunda oldukça hacimli bir eserin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Ayrıca Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Âşâr*'ı Ebû Hanîfe'nin naklettiği merfû, mevkuf ve maktû rivayetleri ihtiva etmektedir. Yine aynı tür rivayetleri bir araya getiren Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âşâr*'ı da Ebû Hanîfe'nin rivayetlerini ihtiva ettiği için onun *Müsned*'i sayılmakta ve bu iki eserin Ebû Hanîfe'ye nisbeti onun sahâbe ve tâbiîn kavillerini kullanışını, döneminin fukahasına bakışını ve fukaha arasındaki yerini göstermesi itibarıyla büyük önem taşımaktadır. Bu iki eserde yer alan rivayetlerin pek çoğunun aynı olması da onların Ebû Hanîfe'ye nisbetini mümkün kılmakta ve bizzat Ebû Hanîfe tarafından tedvin edildiğini veya talebeleri tarafından rivayet edilen birer hadis kitabı olduğunu söyleme imkânı vermektedir (Özşenel, I, 356 vd.). İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'a nisbet edilen *el-Âşâr*'ların onlar tarafından rivayet edilen *Müsnedü Ebî Hanîfe* nüshalarıyla aynı olup olmadığı ise tartışmalıdır. İbn Hacer el-Askalânî, Muhammed b. Hasan'ın *Müsnedü Ebî Hanîfe*'sinin *el-Âşâr* ile aynı eser olduğu kanaatindedir. Başka kaynaklarda da Ebû Yûsuf'a nisbet edilen *el-Müsned* ile *Kitâbü'l-Âşâr*'ın Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen *el-Müsned*'in bir nüshası olduğu zikredilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1680). Dönemin telif yöntemi dikkate alındığında Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âşâr*'ının Ebû Hanîfe'nin *el-Müsned*'inin bir rivayeti olduğunu söylemek mümkündür. Esasen *el-Âşâr*'ı Züfer b. Hüzeyl, Hasan b. Ziyâd, Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammâd, Muhammed b. Hâlid el-Vehbî, Hafs b. Gıyâs da Ebû Hanîfe'den rivayet etmiştir.

Ebû Hanîfe'nin *el-Müsned*'i birçok defa cemedilmiş veya fıkıh bablarına göre düzenlenmiştir. Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ya'küb el-Hârisî eserin Hasan b. Ziyâd rivayetini Ebû Hanîfe'nin hocalarına göre, İbn Kutluboğa da fıkıh bablarına göre tertip etmiş ve *el-Emâli* adıyla iki cilt halinde şerhederek imlâ

meclislerinde okutmuştur. Hasan b. Ziyâd rivayeti Hammâd b. Ebû Hanîfe'ye dayanmakta olup müstensihleri İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'tur. Süyûtî, İbn Kutluboğa'nın bu çalışmasını esas alarak *et-Ta'likâtü'l-münife 'alâ Müsnedi Ebî Hanîfe* adıyla bir şerh yazmıştır. İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî, İbn Şâhin ve İbnü'l-Muzaffer de birer *Müsnedü Ebî Hanîfe* tertip etmişlerdir. Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed el-Belhî'nin iki ciltlik *Müsnedü Ebî Hanîfe*'si Ebû Hanîfe müsnedinin en düzenli ve en geniş olanıdır. İbn Hacer, *Ta'cîlü'l-menfa'a bi-zevâ'idi ricâli'l-e'immeti'l-erba'a* da Ebû'l-Mehâsin el-Hüseyin'in *et-Tezkire bi-ma'rifeti ricâli kütübü'l-aşere*'sini esas almıştır. Bunların yanında Ebû Abdullah Muhammed b. Mekki b. Ebû Recâ el-İsfahânî el-Melîhî ve Ebû Abdullah Muhammed b. Ya'küb el-Buhârî de Ebû Hanîfe'nin müsnedini cemediler arasındadır. Ayrıca Ebû Abdullah İbn Mende'den nakledilen ve günümüze ulaşan bir nüshası bulunmaktadır (*DîA*, XX, 178).

Müsnedü Ebî Hanîfe'ler üzerine gerçekleştirilen en meşhur cem, Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî'nin *Mesânîdü (Müsnedü) Ebî Hanîfe (Câmi'u'l-mesânîd)* adını verdiği eseridir (I-II, Haydarâbâd-Dekken 1332/1913; Beyrut 1987; Beyrut, ts.). *el-Âşâr*, *el-Müsned* veya *es-Sünen* adıyla Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen kitapların toplandığı bu eserde Ebû Hanîfe adına düzenlenmiş on beş müsnedenelli farklı senedle 600 civarında hadis fıkıh bablarına göre sıralanmış, mükerrer metin ve isnadlar hafzedilmiş, hadislerin büyük çoğunluğunun sahih, on kadarının ise zayıf olduğu söylenmiştir. Hârizmî eserinde, Abdullah el-Üstâz diye bilinen Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ya'küb el-Hârisî es-Sebezmünî, Ebû'l-Kâsım Talha b. Muhammed b. Ca'fer eş-Şâhidü'l-adl, İbnü'l-Muzaffer, Ebû Nuaym el-İsfahânî, İbn Adî, Ebû'l-Hüseyin Ömer b. Hasan el-Üşnânî, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Hâlid el-Kilâî, Ebû Yûsuf, Hammâd b. Ebû Hanîfe, Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Ebû'l-Avâm es-Sa'dî, Mâverdî ve Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed el-Belhî'nin müsnedleriyle Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Müsned*'i ve *el-Âşâr*'ını esas almıştır. Ayrıca daha önce tertip edilen Sebezmünî'nin eserine güvenilmesi sebebiyle bu çalışma onun zevâidini de ihtiva etmektedir. Hârizmî eserinde on beş müsnedi esas almışsa da Ebû Hanîfe'ye nis-

bet edilen müsnedlerin sayısı konusunda farklı rakamlar verilmiş, on beş, on yedi, yirmi bir veya daha fazla olduğunu söyleyenler olmuştur.

Müsnedü Ebî Hanîfe'ler pek çok defa ihtisar edilmiştir. Abdullah b. Muhammed el-Hârisî es-Sebezmünî'nin *Müsnedü Ebî Hanîfe*'sini Cemâleddin el-Konevî, kolayca ezberlenmesi için isnadlarını hafzederek *el-Mu'temed fî ehadîsi'l-Müsned* adıyla kısaltmış, ardından *el-Müstened şerhu'l-Mu'temed* ismiyle şerhetmiştir. Hârisî'nin eserini Sadreddin Mûsâ b. Zekeiriyâ el-Haskefi de ihtisar etmiş (baskı yeri yok, 1309), Muhammed Âbid es-Sindî onu *Müsnedü'l-İmâmî'l-A'zam* adıyla fıkıh bablarına göre düzenlemiş ve Hint âlimlerinden Muhammed Hasan es-Sünbülî şerhetmiştir. Ebû'l-Müeyyed el-Hârizmî'nin eserini Şerefeddin İsmâil b. İsâ el-Mekki *İhtiyârü i'timâdi'l-mesânîd fî'htisâri esmâ'i ba'zî ricâli'l-esânîd*, İbnü'z-Ziyâ el-Mekki *el-Müstened muhtasarü'l-Müsned*, Hilâtî de *Maqşadü'l-Müsned* adıyla kısaltmıştır. Bu çalışmalarda isnadlar büyük ölçüde kaldırılmış ve tekrarlar çıkarılmıştır. Hârizmî'nin *Câmi'u'l-Mesânîd*'ini Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Haneffî de ihtisar etmiş, Bezzâzî ise zevâidini hazırlayarak ihtisar ettiği çalışmasına *et-Ta'likâtü'l-münife 'alâ senedi Ebî Hanîfe* adını vermiştir.

Müsnedü Ebî Hanîfe'nin önemli şerhlerinden biri, Ali el-Kârî'nin Mûsâ b. Zekeiriyâ el-Haskefi rivayetini dayanarak kaleme aldığı *Senedü'l-enâm şerhu Müsnedi'l-İmâm (Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe)* adlı eseridir (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys, Beyrut, ts.). Muhammed Selim Köse, *Müsnedü Ebî Hanîfe*'deki rivayetleri bu şerhi esas alarak Türkçe'ye tercüme etmiştir (*Müsned*, İstanbul 1978). Bu çeviride fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş 519 hadis yer almaktadır. *el-Müsned*'i Osman b. Ya'küb el-Kemâhî, râvilere göre yeniden düzenleyerek *Tenvîrü's-sened fî izâhi rumûzi'l-Müsned* adıyla şerhetmiştir (Brockelmann, II, 663). Haskefi rivayetinin Abdülmecîd Halef tarafından tashihi yapılmış bir nüshası Kahire'de basılmış olup (Kahire 1327), 519 hadis içeren bu neşirde hadisler otuz üç ayrı bölümde fıkıh konularına göre düzenlenmiştir. Haskefi rivayetiyle olan *el-Müsned* ayrıca şerhsiz olarak Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inin kenarında yayımlanmıştır (İstanbul 1309). *el-Müsned*'in bir diğer şerhi, Ebû'l-Hasan Muhammed b. Hasan el-Ken'ânî'nin *Ten-*

sıku'n-nizâm fi Müsnedi'l-İmâm adlı çalışmasıdır (Leknev 1309, 1316). Ebû Hanîfe'nin müsnedleri *Müsnedü'l-İmâm Ebî Hanîfe* adıyla pek çok defa yayımlanmıştır (Hindistan 1300; İstanbul 1309; Lahor 1312; Leknev 1318; Kahire 1327; Berlin 1929 [nşr. Saffet es-Sekkâ], Halep 1382/1962; Beyrut 1985). Muhammed Emin el-Urkez, *Mesânîdü İmâm Ebî Hanîfe ve 'adedü merviyâtihî mine'l-merfû'ât ve'l-âşâr* adıyla bir eser kaleme almıştır (Karachi 1398/1978).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, *Câmi'u'l-Mesânîd*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), I, 2-6; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 973; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 592; XX, 561; Ali el-Kârî, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*, Beyrut 1405/1985, s. 5-6; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1680; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 663; Abdülvehhâb Abdülatîf, *el-Muhtaşar fi 'ilmi ricâli'l-eser*, Kahire 1371/1952, s. 91-93; Sezgin, *GAS*, I, 415-416; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-bahşî'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 235-236; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 9-10; M. Abdürreşîd en-Nu'mânî, *Mekânetü'l-İmâm Ebû Hanîfe fi'l-hadîş* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416/1996, s. 16; a.mlf., "Kitâbü'l-âşâr Mukaddimesi" (trc. Mehmet Özşenel), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Adapazarı 1996, s. 236; Vecdi Akyüz, *Dört Mezhep İmanı*, İstanbul 1996, s. 51-55; İbrahim Bayraktar, *Hadis Kaynakları Üzerine Araştırmalar*, Erzurum 2001, s. 61-77; Necm Abdurrahman Halef, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâşî'l-'Arabî*, Cidde 1422, IV, 51-56; Mehmet Özşenel, "Hadislerin Tasnifinde Ebû Hanîfe'nin Rolü", *İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri* (nşr. İbrahim Hatiboğlu), Bursa 2005, I, 353-359; Ahmet Ünsal, "İmâm Ebû Hanîfe Hakkında Yazılmış Eserler Bibliyografyası", *İslâmî Araştırmalar*, XV/1-2 Ankara, 2002, s. 334; Halim Sâbit Şıbay, "Ebû Hanîfe", *İA*, IV, 20-28; M. Yaşar Kandemir, "İbn Mende, Ebû Abdullah", *DİA*, XX, 178.

İBRAHİM HATİBOĞLU

el-MÜSNED

(المسند)

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî
(ö. 204/819)

tarafından tasnif edilen
ve müsned türünün
ilk örneği kabul edilen eser.

Sahâbî râvilerinin adlarına göre tasnif edilen eseri bizzat Tayâlisî değil onu imlâ meclislerinde dinleyen talebesi Yûnus b. Habîb tasnif etmiş, Yûnus b. Habîb'in talebesi Ebû Mes'ûd er-Râzî'nin bunu hocası adına tasnif ettiği de söylenmiştir (Zehebî, IX, 382). Eserin nüshalarının baş tarafında onların müellife nisbetini gösteren senedler bulunmaktadır. *el-Müsned*, aşe-

re-i mübeşşerenin rivayet ettiği hadislerle başlamakta olup 281 (veya 285) sahâbînin (*Müsned*, neşredenin girişi, I, 53; Speight, LXIII/4 [1973], s. 249; A. J. Wensinck'in dediği gibi 600 sahâbînin değil [bk. bibl.]) 2890 rivayetini ihtiva etmekteyse de (eserin noksan olan ilk baskısındaki hadis sayısı 2767'dir) müellifin burada yer almayan daha pek çok rivayeti vardır. Müsned türünün en geniş çalışması olan Ahmed b. Hanbel'in kitabında rivayetleri bulunmayan bazı sahâbîlerin rivayetlerini de ihtiva eden eserde İbn Hanbel'in çalışmasına göre mükerrer rivayet sayısı daha azdır. *el-Müsned*'deki rivayetlerin bir kısmı Tahâvî, Taberânî, İbn Adî ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin, ayrıca muhtemelen tamamı veya büyük çoğunluğu Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin ve daha başka muhaddislerin çalışmalarında da yer almaktadır.

Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yaptığı gibi bu eseri de senedlerini muhafaza ederek "tevhid, iman ve İslâm, kader, ilim, tahâret, salât, zekât, sıyâm, ezkâr, tıp, fezâilü'l-Kur'ân, tergib, sabr, terhib, tevbe, tarih, sîret, menâkıbû's-sahâbe, hilâfet ve imâret, kıyâmû's-sâa" gibi başlıklar altında tasnif etmiştir. Bu çalışmada *el-Müsned*'in hatalı olduğu belirtilen Haydarâbâd Dâiretü'l-maârifî'n-Nizâmîyye neşrini esas aldığı için birçok yanlış da naklettiği belirtilen Sââtî (*Müsned*, neşredenin girişi, I, 57) eserine *Minhatü'l-ma'bûd fi tertibi Müsnedi't-Tayâlisî Ebî Dâvûd* (I-II, Kahire 1372-1373/1952-1953; I-II, Beyrut 1400), gerekli gördüğü yerlere koyduğu notlarına da *et-Ta'likü'l-mahmûd* adını vermiş, ayrıca *el-Müsned*'in bu baskısında yer almayan sekiz müsnedi Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inden naklederek bunların eksiklerini telâfi yoluna gitmiştir. *el-Müsned*'i Ebû İmrân İnâyetullah Eserî Gucerâtî de *en-Nürü't-Tarablusî fi tebvîbi Müsnedi Ebî Dâvûd et-Tayâlisî* adıyla konularına göre düzenlemiş (Gucerât 1977), Ebû Ahmed Muhammed Dilpezir kitabı Urduca'ya çevirmiştir (Karaçi 1991).

el-Müsned'deki rivayetlerin *Kütüb-i Sitte*'ye olan zevâidi Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî'nin *İthâfû'l-hıyere bi-zevâ'idü'l-mesânidi'l-aşere*'sinde (*DİA*, VI, 468), *Kütüb-i Sitte* ile Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ine olan zevâidi de İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-Me'tâlibü'l-âliye bi-zevâ'idü'l-mesânidi's-semâniye* adlı eserinde (*a.g.e.*, XIX, 521) bulunmaktadır. Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî *Etrâfü'l-mesânî-*

di'l-aşere'sinde (*a.g.e.*, XI, 499) *el-Müsned*'in "etrâf"ına da yer vermiş, bilinmeyen bir müellif eserindeki üç râvili rivayetleri (sülâsiyyât) dört cüz halinde bir araya getirmiştir. Sülâsiyyâtın Rabat el-Hizâne-tü'l-âmme'den alınan mikrofilmli Riyad Câmiatü İmâm Muhammed b. Suûd Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Mahtûtât, nr. 6438 F).

el-Müsned, Patna Hudâbahş Kütüphanesi'ndeki eski bir nüshası ile Haydarâbâd Âsafîyye Kütüphanesi'nde mevcut oldukça yeni bir nüshasına dayanılarak Haydarâbâd Dâiretü'l-maârifî'n-Nizâmîyye tarafından yayımlanmış olmakla beraber (1321, Beyrut 1406/1985 [eserin 2. baskısında Velîd Râşid el-Cebîlâvî hadislerin alfabetik bir fihristini yapmıştır; Ebû Abdullah Sa'd el-Müzîl de *Tertibü etrâfi ehâdisi Müsnedi't-Tayâlisî* adıyla bir fihrist hazırlamıştır, Küveyt 1407)) her iki nüshada da sekiz sahâbînin müsnedi yer almaktadır. *el-Müsned*, Riyad Câmiatü İmâm Muhammed b. Suûd'da (Küllîyyetü usûli'd-dîn) öğrenciler tarafından bölümler halinde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış, bunlardan Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, eserin sözü edilen nüshaları yanında Bağdat Evkaf ve İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanelerindeki nüshalarından da yararlanarak güvenilir bir neşrini gerçekleştirmiş (I-IV, 1419-1420/1999), bu arada hadislerin sağlamlık derecesini belirtmiş, bu hadislerin ilk dönem hadis kaynaklarındaki yerlerini de göstermiştir. *Miftâhu künûzi's-sünne*'ye esas teşkil eden hadis kitaplarından biri olan *el-Müsned* üzerinde R. Marston Speight, *The Musnad of al-Tayâlisî; A Study of Islamic Hadith aley-hisselâm Oral Literature* (Hartford 1970) adlı bir doktora çalışması yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tayâlisî, *Müsned* (nşr. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1419-20/1999, I-IV; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 52-60; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 382; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1679; Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî, *Minhatü'l-ma'bûd fi tertibi Müsnedi't-Tayâlisî Ebî Dâvûd*, Kahire 1372-73, I-II; M. Zubayr Siddiqî, *Hadis Edebiyatı Tarihi* (trc. Yusuf Ziya Kavakcı), İstanbul 1966, s. 79-81; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân - Ebû Huzeyfe Râid b. Sabrî, *Mu'cemü'l-muşannefâti'l-vâride fi Fetihü'l-bârî*, Riyad 1412/1991, s. 369-370; R. M. Speight, "Attitudes Toward Christians as Revealed in the Musnad of al-Tayâlisî", *MW*, LXIII/4 (1973), s. 249; A. J. Wensinck, "Tayâlisî", *İA*, XII/1, s. 68; G. H. A. Juynbool, "al-Tayâlisî", *El²* (Fr.), X, 427; İsmail L. Çakan, "Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir", *DİA*, VI, 648; M. Yaşar Kandemir, "Etrâf", *a.e.*, XI, 499; a.mlf., "İbn Hacer el-Askalânî", *a.e.*, XIX, 521.

M. YAŞAR KANDEMİR